

ПСИХОЛОГІЧНА СКЛАДОВА – ДІЄВИЙ ФАКТОР НОВІТНЬОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

Микола Рожик

*Кандидат історичних наук, доцент історичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Тривалий час маю на оці творчість професора Львівського національного університету імені Івана Франка Василя Лизанчука. Він широко відомий цікавими і гострими публіцистичними виступами в ЗМІ та аналітичними творами, присвяченими проблемам української журналістики. Вражає його докладна обізнаність з низкою проблем у цій сфері й невтомна дослідницька праця, щоб знайти їх розв'язання. Він один із тих вітчизняних авторів, котрий сміливо заглиблюється в реалії сьогодення і прагне належно і критично оцінити їх.

Вельми корисним у його навчально-педагогічній роботі є забезпечення майбутніх журналістів необхідними посібниками і підручниками. Як завідувач кафедри радіомовлення і телебачення факультету журналістики, доктор філологічних наук, професор В. В. Лизанчук постійно працює над удосконаленням професійної складової навчально-педагогічного процесу. Опираючись на свій багатий журналістський досвід, він підготував і видав підручник „Психологія мас-медіа”¹, який дозволяє розкрити органічне поєднання цього важливого курсу з іншими обов'язковими дисциплінами програми підготовки сучасного журналіста. Йдеться не тільки про освоєння морально-психологічних факторів для посилення професійної діяльності, а й розширення світоглядних підходів і національно-патріотичних засад творчості і її суті у державницькій справі.

В окремому розділі автор з'ясовує психологічну основу особистості та масової комунікації і пояснює студентам, як здійснюються психологічні зв'язки між людьми, в яких формах вони виступають. Важливим є пояснення такого феномену як „комунікація” і як реалізується на практиці комунікативний процес, зокрема двосторонній обмін інформацією (міжособовий, індивідуальний) і масова комунікація. Він наголошує на тому, що розуміння цих доволі не простих питань вимагає освоєння специфічного простору, в якому відбувається виробництво і обмін важливим „стратегічним товаром”. Йдеться про такі прикметні його якості, як сила морально-психологічного контролю над людиною, впливу на її психіку, можливості інтенсифікувати мислення, дії і вчинки. В. Лизанчук слушно нагадує про уже відомі авторитетні зауваження вітчизняних і зарубіжних дослідників цієї сфери, зокрема про медіареальність і її місце в повсякденній роботі журналіста. Він ставить перед студентом завдання навчитися вникати в ці проблеми, зрозуміти й професійно висвітлити їх. Адже тут не обходиться

© Рожик М., 2016

¹ Лизанчук В. Психологія мас-медіа: підручник / В. Лизанчук. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – 420 с.

без навмисних маніпуляцій як інформацією, так і масовою свідомістю. Приклади з агресивної „гібридної війни” Росії проти України підтверджують такі можливості. Конструювання провокаційної реальності і гіперреальності замість висвітлення реальних подій – суть тотальної брехні як державної політики, сплетеної з сурогатом інформації. Маніпулятори образами реального створюють віртуальну реальність, яка доноситься так, що „стає реальнішою за будь-яку дійсність”. Василь Лизанчук застерігає від некритичного сприйняття впливів індивідуальної (міжособової) і масової комунікації й наголошує, що методика опанування курсу про мас-медіа (психологічний аспект) передбачає обов’язковий „аналіз, осмислення газетних публікацій, теле- та радіопередач”. Щоб наочно побачити масштабність проблеми, опанувати і збагнути її, наведено роздуми студентів, які викладені у їхніх письмових роботах. Це – ефективний, цікавий і емоційний педагогічний прийом.

Серед цих матеріалів є роздуми про важливість і цінність журналістської праці, аналіз газетних публікацій, телепрограм і гострі критичні зауваження та оцінки. Зокрема, Ірина Матвіїшин у замітці „Чому я не читаю „Газету по-українськи” зауважує, що „газета маніпулює свідомістю читачів, збуджує емоції до негативу. Отже, я не бачу потреби читати газету, яка нівелює значущість людських почуттів, вражень, інтелектуальні можливості”. Інший приклад з матеріалу Анни Романдаш „Чому я не дивлюся „Файну Юкрайну”, в якому вона гостро критично оцінила телевізійне шоу і вказала на примітивність, зневажання української мови та не професійність його авторів.

У підручнику чітко виділяється розуміння того, що журналістський продукт – це результат індивідуальної творчості і заодно колективної праці, головно редакційних колективів. Звертаючись до свого особистого досвіду роботи в редакціях, професор Василь Лизанчук розкриває як психологічно поєднується у процесі роботи індивідуальна і колективна журналістська творчість і повсякденна праця. Вона опирається на загальну і конкретну психологічну готовність. У другому і третьому розділах підручника предметно розглянуто і пояснено як майбутній журналіст має входити у стан „креативності”, щоб успішно реалізувати свої творчі здібності і професійні здобутки, зважаючи на особливості індивідуальної діяльності і специфіку редакційної роботи. „Кінцевий результат діяльності засобу масової комунікації залежить від морально-психологічного клімату в редакційному колективі, його згуртованості, взаєморозуміння, взаємоповаги, взаємовимогливості”. Наведені в тексті фрагменти спогадів доцільно аргументують це положення, підтверджують його неперехідне значення.

Новітня українська історія рясніє прикладами, коли низький рівень освіти, неучтво і посередність використовуються деякими ЗМІ як потужне знаряддя для підпорядкування антиукраїнським силам. У підручнику така констатація обґрунтована. Для прислужування можновладцям інтелектуали не потрібні, тому „телеекрани в Україні часто кричуще негігієнічні, як і частина друкованих ЗМІ. Зрозуміло, що тупість, вульгарність і невихованість часто ставали критеріями відбору кандидатів у певні владні і бюрократичні структури”. Зрозуміти і розкрити психологічні важелі такого стану – важливе завдання національної журналістики, таке завдання стоїть чи не на першому місці в навчальному процесі. У підручнику наголошується на тому, що попри недоліки

і негаразди в українському медіапросторі досягнуто значних позитивних результатів. Прикметно, що приклади позитивного впливу національних медіапроектів є доброю навчальною базою для професійного зростання і подолання окремих спроб „популяризації безмозких людей”, „сірих політиків-космополітів”, українофобів, недонауковості, недомови і в кінцевому підсумку нехтування національною історією, традицією, державною мовою.

Для журналістів необхідні знання різних сфер сучасного життя, високоякісна гуманітарна підготовка, інтелігентність і культура. Підручник В. В. Лизанчука відкриває добрі можливості інтелектуальної і психологічної підготовки й нагадує студентам, що новітній час наповнений „війною цінностей, світоглядних орієнтирів” і в її „битвах” журналіст займає визначальну позицію. Він має „виражати позитивну суспільну думку”. Йдеться про його працю заради безпеки, територіальної непорушності, соборності Української держави, захисту українства і цивілізованого світу від агресії путінської Росії і розповзання політичної чуми „руського мира”.

Тому на перше місце виходить потреба глибоких знань, морально-психологічної готовності та професійних навичок. Журналістське слово покликане сприяти утвердженню українських національних цінностей, соціального оптимізму, солідарності нації, її духовної сили, розбудові України та її мілітарної потуги, здатної протистояти російському агресору. На противагу брудним шахраюванням, намаганням принизити українців і розшматувати Українську державу, чим цілеспрямовано займаються російські ЗМІ, національна журналістика на захист України мусить протиставити сувору правду, продуману критику і викриття пропаганди ненависті і патологічного озлоблення Кремля.

На сторінках підручника розкрито механізми маніпулювання і створення фейкових стереотипів, які мають доводити людину до напруги в її психіці, до несвідомого стану, що серйозно змінює поведінку людей й дає змогу нав'язати потрібний психологічний комплекс. У розділі „Психологічні аспекти журналістської професії” студент має можливість прочитати про авторитетні судження вітчизняних і зарубіжних науковців, окремих вчених і громадських діячів стосовно морально-психологічних вимог журналістської праці і означень маніпулятивних провокацій і спотворень. Хрестоматійні додатки (уривки з окремих письмових робіт студентів) вносять цікавий потік живих думок і оцінок того, як людський дух досягає мужності і непохитності. Розкрито у підручнику індивідуально-психологічні особливості творчого процесу. Знання механізмів комунікації, які перераховано і прокоментовано, відкривають для студента, по суті справи, найважливішу сферу його майбутньої професії.

У розділі „Свобода слова і відповідальність журналіста” звернено увагу і розглянуто досвід як вітчизняної, так і зарубіжної журналістики в реалізації права на свободу світогляду і віросповідання, вираження своїх поглядів і переконань. Свобода слова визначається як делікатний соціально-політичний, морально-психологічний стан право (можливість) вільно та публічно висловлювати свої думки. Для засобів масової інформації це ємке поняття, як зазначається у підручнику, служить життєдайною силою, без якої вони не можуть продуктивно здійснювати своє покликання, свої со-

ціальні функції. Цим визначається і психологічна роль журналіста, котрий покликаний всебічно інформувати про регіональні, всеукраїнські і загальнолюдські цінності. Він проводить правдивий синтез і аналіз, морально-психологічне осмислення глобальних процесів, їх змін та впливу на Україну, тобто служить суспільству правдою. В. Лизанчук посилається на професора Ігоря Михайлина стосовно питання про морально-соціальну відповідальність журналіста за використання свободи слова, за здійснення своєї інформаційної місії та формування громадської думки.

У демократичному світі ЗМІ пройняті духом державотворчості й об'єднують суспільство на національних, мовно-культурних засадах. У новітньому суспільстві, опертому на демократичні цінності, вагомішою стає громадянська функція журналістики. Неперехідне значення цих положень, з огляду на завдання навчального процесу, в тексті підручника докладно прокоментовано. Для розуміння і використання студентами духовних цінностей наведено низку цікавих прикладів діяльності національних засобів комунікації на тлі розгортання сучасних політичних процесів. Зокрема йдеться про випробування на професійну придатність і національну відповідальність засобів радіо- і телекомунікації, а також друкованої періодики. Аналіз стану української інформаційної сфери, який автор підручника розгонував на сторінках підручника, має безумовне значення для навчання студентів і, що важливо, надає їм багатий і різноманітний матеріал для власних роздумів і розширення світогляду.

Професор Василь Лизанчук ставить на розгляд студентства важливі методологічні проблеми, щоб залучити їх до проникнення в глибинні зміни і розуміння швидкоплинних подій. Журналісту не уникнути випробувань конфліктною сучасністю, складністю життя суспільства. Він нагадує сформульовану Ларисою Івшиною позицію для журналістів: „...Тримати над суспільством дах”. Йдеться про високий вимір цього слова. „Люди не повинні навіть в складних соціальних умовах забувати про те, що тільки ідеали і цінності можуть підняти націю для якихось серйозних вчинків, тому ми ставимо перед собою амбіційні плани (принаймні ми їх декларуємо), а більшість людей в це вірять. Вони хочуть повернутися до європейських стандартів життя”. Революція національної гідності запустила соціально-політичні перетворення і зміни в духовній сфері і відкрила шлях глибинних морально-психологічних зрушень. Матеріал, вміщений у підручнику показує, що революція не завершилася, започатковані нею зміни продовжуються. Вони потребують відповідальних дій суспільства і особливо журналістів. Досягти європейських цінностей можливо через систему проєвропейської освіти, просвіти, інформації й правдивої пропаганди українських національних ідеалів.

У розділах „Толерантність у професійній діяльності журналіста” і „Психологія медіасприймання” автор розкриває студентам не тільки механізми впливу та їх силу, а й веде мову про делікатну і діалектично суперечливу дійсності сферу, яка постійно оновлюється і сприймається неоднозначно або утруднює розуміння природи людських діянь. В них нуртують суперечки навколо особистісних якостей, визначення ознак гуманної людини і пріоритетів журналістської освіти, важливою частиною якої є толерантність.

У дослідженні американського автора Роберта Чамдані „Психологія впливу” стверджується, що тільки десята доля життєвих обставин не контролюються людиною, всі інші є наслідком того, як ми реагуємо на повсякдення. У пошуках і діях, щоб розв’язати проблеми, необхідно відходити від поверхового, дріб’язкового, щоб не проминути важливого і визначального, не піддатися спокусі знехтувати важливою ідеєю. Зміст названих розділів підручника наповнений життєвими прикладами з аналітичними оцінками ролі журналіста в реалізації етичної доктрини, її складової психологічної регуляції, яка є важливою і визначальною.

У сучасному світі для журналіста „аморально і злочинно миритися з різними формами протиправного насильства, соціальної несправедливості, з порушеннями суспільної безпеки”. Ці виважені рекомендації, наголошує професор В. Лизанчук, принципово важливі „коли йдеться про толерантність журналіста” при виконанні ним професійних обов’язків. Відповідальність, об’єктивність, свобода творчості мають визначальне значення для журналістської професії, яка має ґрунтуватися на Правді.

На тлі безпрецедентно цинічних і брутальних антиукраїнських нападок російської журналістики зазначені положення стають визначальними у боротьбі добра і зла. Росія протиставляє себе всьому позитивному, що відбувається в Україні. Вона, експлуатуючи необмежену пропагандистську брехню частину гібридної війни, виступає перед світом як твердиня контрреволюційного опору новітній гуманістичній українській революції та її прихильникам. Проекти Кремля у вигляді чорносотенного „русского мира”, євразійських об’єднань, Новоросій покликани наганяти страх, тривогу і відчай перед озброєним до зубів російським монстром. Спрямованість російських ЗМІ – це розповсюдження примітивних стереотипів і упереджень, запозичених у геббелівської пропаганди, якими охоче користуються політики і державні особи Російської Федерації.

У підручнику наведено різноманітний матеріал, який підтверджує, що „толерантність як демократичний принцип функціонування ЗМІ в мультикультурному суспільстві є запорукою та механізмом формування такого інформаційного поля, яке б культивувало в людині та суспільстві апріорну настанову на самоконтроль, самообмеження, злагоду та партнерство”. Тоді можливо спрямувати суспільний поступ до позитивних досягнень, зокрема європейської культури й вивести Україну із совдепівської культури виживання. Окреслено важливі позиції творчого процесу: сприйняття журналістської інформації як системного психічного процесу; вивчення громадської думки – специфічного вияву суспільної свідомості; проблеми гарантій інформаційної безпеки, конституційного права на свободу думки і слова, світогляду і віросповідань. Зазначені проблеми торкаються захищеності особистості, інтересів Української держави і суспільства від зовнішніх ворогів і внутрішніх загроз.

Під час набування професійної підготовки студенти зможуть скористатися як теоретичними положеннями, так і різноманітним фактичним матеріалом, яким наповнений практично кожний розділ підручника. На такій базі розкриваються механізми формування спрямованості і дії засобів мас-медіа, морально-психологічні якості і цінності індивідуальної і громадської думки й зрештою розуміння інформаційної діяльності журналіста. Міркування професора В. Лизанчука спрямовані на те, щоб навчити студентів ефективним прийомом протистояти брехні, агресивним фальсифікаціям, під-

ривним пропагандистським зусиллям з боку ворогів України, оскільки вони, очевидно, будуть посилюватися, зважаючи на імперіалістичну політику Москви.

Журналісти мають розуміти і добре освоїти складнощі переходу пізнавального стану людини в емоційний й чітко уявляти, як під впливом ЗМІ відбувається катарсис і діють такі психологічні фактори як сенсація, сприйняття інформації і довіри до комунікатора. Методи переконування важливі в тому сенсі, що вони покликані забезпечити ефективність інформаційного процесу й зробити його соціально корисним і важливим.

Широко відомим є переконання в тому, що зайвих знань не буває, як і те, що високі класні фахівці не буває забагато. Цим важливо керуватися і в навчальному процесі, оскільки сучасній журналістиці, яка поповнюється молоддю, доводиться, докладаючи значних зусиль, очищати український медіапростір від лахміття радянщини, „тоски по советской родине”, ігрищ в псевдонауковість, що часто заповнюють ефір з подачі окремих ТРК. Діяльність численних приватних радіостанцій регулярно гвалтує розум примітивною попсою.

У розділі „Психологічні аспекти інформаційної безпеки України” мовиться про спеціальне соціальне призначення журналістики для гарантування інформаційної безпеки з урахуванням психологічних реалій, які опанували більшість членів суспільства. При наростанні психологічних протистоянь і зіткнень, заряджених вибуховою енергією, які впливають на стан національного інформаційного простору, національної безпеки, кожний відповідальний журналіст покликаний працювати на підтримку цієї багаторівневої функціональної системи, адже в ній відбуваються процеси протистояння і взаємодії важливих інтересів держави, суспільства і особистості та існує загроза цим інтересам. Журналістика здатна створити дієву систему протидії інформаційним загрозам й захисту національного інформаційного простору, інформаційних структур, ресурсів захисту громадянина, його духовності й особистого життя.

У завершальному розділі підручника наведено міркування авторитетних вчених, громадських діячів стосовно проблеми інформаційної безпеки. Їхні позиції можна висловити так: на протипагу моторошному затемнюванню визначеності майбутнього потрібно протиставити тверду послідовну відсіч зовнішньому ворогу та його наймитам, носіям комуністсько-більшовицької і неоімперських стереотипів та реваншистських синдромів. Необхідно очистити Україну від руйнівних наслідків спотворення і приниження національного життя, культури, духу, калічення мови і тієї нечисті, що виплоджував „змятокований розум”.

Автор вказує, що навіть у 2014 році Українська держава не мала виробленої повновартісної концепції і програми інформаційної та гуманітарної політики. Він дає обґрунтування крайньої необхідності мати такий інформаційний продукт, який спроможний виконувати новітні актуальні для українського суспільства завдання. Очевидно потрібний і перелом у педагогічних зусиллях вищої школи щодо підготовки кваліфікованих журналістів.

Цінною для навчальної роботи частиною підручника є його обширна хрестоматійна добірка оригінальних наступального й аналітичного змісту матеріалів, критичних текстів. Вони стосуються актуальних проблем новітньої української журналістики, а разом з тим несуть в собі оптимізм щодо реалізації її можливостей. Це переконливі

ілюстрації теоретичних визначень і узагальнень присутніх у тексті підручника. Вони складають оригінальний пласт корисної інформації.

Здійснене видання „Психологія мас-медіа” своїм змістом, навчально-педагогічними положеннями, науково-теоретичним наповненням пропонує студентам не тільки необхідний програмний матеріал, а й нові підходи до розуміння й усвідомлення ваги політичної та соціальної доцільності їхньої майбутньої професійної діяльності.

Професор В. В. Лизанчук пропонує в процесі навчання заглиблюватися, поза усталеними рамками, у творчу сферу журналістики. Він вводить студентів у сферу інтелектуального збагачення, втягування їх у вир безперервних творчих пошуків, захоплення критичним аналізом і осмисленням реалій сучасного життя в усіх його проявах.

У підручнику, попри значний обсяг навчального матеріалу і необхідних наукових положень, психологія мас-медіа не тільки методологічно доцільно доступно пояснюється, а й супроводжується рекомендаціями й оцінками, які усувають будь-які ілюзії щодо простого розв’язання важливих проблем. Професійний доробок професора В. В. Лизанчука, що зреалізований у підручнику, вивірений багатою публіцистичною і педагогічною практикою автора, цінний і корисний для навчання і виховання майбутніх молодих журналістів.

Стаття надійшла до редколегії 22.09.15

Прийнята до друку 05.10.15